

УДК 378:37.011.3-051:[001.895:124.5]

*Богдана Багай,
м. Броди*

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

У статті проаналізовано аксіологічні засади формування готовності до інноваційної педагогічної діяльності майбутніх учителів в умовах освітнього середовища педагогічного коледжу. Розглянуто цінності, ціннісні орієнтації у структурі готовності до інноваційної педагогічної діяльності. Представлено рекомендації щодо формування готовності майбутнього вчителя до інноваційної педагогічної діяльності, розроблені викладачами Комунального закладу Львівської обласної ради «Бродівський педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича» на основі

© Б. Багай, 2017

результатів колективного дослідження з проблеми формування готовності майбутнього педагога до інноваційної діяльності в умовах освітнього середовища.

Ключові слова: аксіологічний підхід, готовність до інноваційної педагогічної діяльності, цінності, ціннісні орієнтації.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення питання формування готовності до педагогічної діяльності, особливо до інноваційної, стало показником якості підготовки майбутніх учителів в умовах освітнього середовища. Особливої ваги ця проблема набуває в контексті змін ціннісних орієнтацій у державі, в освіті, що позначається й на формуванні особистості майбутнього вчителя. У суспільства виникає потреба у зверненні до загальнолюдських цінностей, у визначенні аксіологічних засад підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності та донесенні ціннісного потенціалу цієї готовності до конкретного студента, майбутнього вчителя, готового втілювати в життя гуманістичні ідеї, вчителя зі сформованою системою соціально значущих цінностей, здатного створювати й передавати їх прийдешньому поколінню. Тому важливим є питання дослідження аксіологічних основ формування готовності до інноваційної педагогічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що існують різні погляди щодо визначення поняття «готовність до педагогічної діяльності». Питання формування готовності майбутніх учителів до професійної діяльності розглядають О. Абдулліна, А. Алексюк, Є. Белозерцев, Я. Болюбаш, В. Бондар, С. Гончаренко, В. Євдокимов, М. Євтух, І. Зязюн, Л. Кадченко, Л. Коваль, В. Ковальов, Л. Кондрашова, Б. Коротяєв, В. Щербина та ін. У працях К. Дурай-Новакової, О. Мороза, Р. Пенькової, Л. Разбороваї, В. Сластьоніна та ін. готовність до педагогічної діяльності досліджується з позицій особистісного підходу і розуміється як інтегративна якість особистості вчителя, спроможного до ефективного виховання молодого покоління. Більшість згаданих науковців схиляється до думки про доцільність використання терміна «формування» в характеристиці цілеспрямованих педагогічних впливів на особистість із метою забезпечення її готовності до педагогічної професійної діяльності.

Аксіологічний аспект рефлексії теорії та практики сучасної вітчизняної освіти дає можливість по-новому переосмислити професійну підготовку майбутнього вчителя у педагогічному коледжі.

Педагогічні цінності було розглянуто у працях Н. Асташової, С. Вершловського, Б. Вульфою, В. Зінченко, І. Ісаєва, Б. Лихачова, М. Нікандрова, Л. Рувинського, Г. Чижакової, Є. Шиянова та ін. Враховуючи підвищену активність науковців до дослідження питання аксіологічних основ готовності педагогів до інноваційної діяльності, розробки системи цієї підготовки, що сприяли б ефективному формуванню підготовки майбутніх фахівців до інноваційної педагогічної діяльності на аксіологічних засадах в умовах, коли ціннісні орієнтації зазнають постійних змін, досі не набуло широкого наукового обговорення.

Метою статті є визначення аксіологічних засад професійної підготовки майбутнього вчителя до інноваційної педагогічної діяльності в умовах педагогічного коледжу та розробка методичних рекомендацій щодо формування готовності до інноваційної педагогічної діяльності на аксіологічних засадах.

Виклад основного матеріалу. В. Сластьонін визначає професійну готовність до педагогічної діяльності як сукупність професійно зумовлених вимог до вчителя. У складі професійної готовності він виділяє психологічну, психофізіологічну та фізичну готовність, а також науково-теоретичну й практичну підготовку як основу професіоналізму [8, с. 33].

М. Дяченко, Л. Кандилович відзначають такі компоненти готовності до педагогічної діяльності: мотиваційний (позитивне ставлення до професії, професійні мотиви, інтерес); орієнтаційний (знання і уявлення про особливості та умови професійної діяльності); операційний (оволодіння способами і прийомами професійної діяльності, необхідними знаннями, уміннями, навичками та ін.); вольовий (самоконтроль, уміння керувати діями); оцінювальний (самооцінка своєї професійної підготовленості та відповідність процесу розв'язання професійних задач) [4].

О. Ігнатюк та І. Яковенко розглядають готовність майбутнього педагога до педагогічної діяльності «як цілісну систему стійких інтегративних особистісних якостей, яка має індивідуальними для кожного випускника вузу ієрархічні особливості й дозволяє йому забезпечити в процесі педагогічної діяльності розвивальний по відношенню до кожної дитини характер його спілкування» [4, с. 253].

Готовність майбутніх учителів до професійної діяльності – це складне професійно-особистісне утворення, що включає аксіологічний, гносеологічний, акмеологічний, праксеологічний і рефлексивний компоненти. Аксіологічний, або ціннісний підхід, на нашу думку,

виступає своєрідним «мостом» між теорією і практикою. Він дозволяє, з одного боку, вивчати явища з точки зору закладених у них можливостей задоволення потреб людей, а з іншого - розв'язувати завдання гуманізації суспільства.

Зупинимось детальніше на визначенні понять «аксіологічний підхід», «цінності», «ціннісні орієнтації». Аксіологія, за філософським словником (гр. ахія – цінність, logos – слово, учіння), визначається як філософське дослідження природи цінностей; як філософська дисципліна, що займається дослідженням цінностей як смислоутворювальних засад людського буття, що задають спрямованість і вмотивованість людському життю, діяльності за конкретними діями і вчинками [10, с. 11].

Зростання ролі цінностей у сфері педагогічної теорії й практики сприяло виокремленню спеціальної галузі педагогіки, предметом вивчення якої і виступають цінності, – педагогічної аксіології. Цінності зумовлюють і певним чином спрямовують діяльність педагогічних систем. Зокрема теорія цінностей у контексті педагогіки дозволяє розглядати зміст і структуру педагогічної освіти як сферу суб'єкт-об'єктних і міжсуб'єктних відношень, де знання, викладач і студенти об'єднуються ціннісним ставленням до дійсності.

У своєму дослідженні ми розглядаємо цінності як один із основних компонентів готовності майбутнього вчителя до професійної педагогічної діяльності, яка є цілісною, сутнісною, інтегральною характеристикою особистості педагога-професіонала і є умовою й передумовою ефективної професійної діяльності, узагальненим показником професійної компетентності викладача й метою професійного самовдосконалення. У педагогіці розглядають такі базові цінності: загальнолюдські – учень (студент) як головна педагогічна цінність і педагог, здатний до його розвитку, до соціального захисту та підтримки творчої індивідуальності; духовні – загальний педагогічний досвід людства, відображений у педагогічних теоріях і способах педагогічного мислення; практичні – способи педагогічної діяльності, педагогічні технології й перевірені практикою освітньо-виховні системи; особистісні – педагогічні здібності, індивідуальні характеристики педагога як суб'єкта педагогічної культури, педагогічного процесу й особистісного життєвого досвіду.

С. Анісімов дотримується думки, що «справді наукове визначення філософського поняття цінності може бути подано тільки в межах тієї повної реальності, якою є цілісна людська життєдіяль-

ність як сукупність суб'єкт-об'єктних відносин: практичних, пізнавальних, ціннісних, у якій об'єктивне і суб'єктивне знаходяться в нерозривному зв'язку один із одним. В аксіології вкрай необхідні поняття: значення, значущість, значуще, ціннісне ставлення, шкала значень, ієрархія цінностей та ін.» [2, с. 64].

М. Каган наголошує на емоційно-рефлексивній і регуляторній функціях. «Цінність – це внутрішній, емоційно освоєний суб'єктом орієнтир його діяльності, і тому вона сприймається ним як його власна духовна інтенція» [5, с. 164]. Роль цінностей у суспільному й культурному житті, на думку М. Кагана, двовимірна, вона виявляється у суб'єктно-об'єктних і міжсуб'єктних відносинах. Цінності скеровують, орієнтують, регулюють стосунки людей.

На нашу думку, дуже точно і методологічно глибоко Н. Щуркова формулює поняття «цінність» як «те, що значуще для життя людини, той переважний об'єкт, присутність якого впливає на змістовий хід життя» [10, с. 35].

В. Сластьонін пов'язує цінності педагогічної діяльності з можливістю задоволення матеріальних, духовних потреб учителя й класифікує цінності в такий спосіб: цінності, що сприяють утвердженню вчителя в суспільстві; цінності, що впливають на розвиток комунікативної культури; цінності, що ведуть до самовдосконалення; цінності самовираження; цінності, пов'язані з утилітарно-прагматичними запитами. Як зазначає В. Сластьонін, педагогічні, як і будь-які інші духовні цінності, стверджуються у житті не спонтанно. Вони залежать від соціальних, політичних, економічних відносин у суспільстві, які багато у чому впливають на розвиток педагогіки й освітньої практики. Зі зміною соціальних умов життя, розвитком потреб суспільства й особистості трансформуються і педагогічні цінності [9]. К. Абульханова-Славська пов'язує ціннісні орієнтації з основами стратегічного напрямку життя людини, розглядає цінність як сенс життя в широкому аспекті, що відбиває процес вироблення, присвоєння й здійснення цінностей, здатність людини «переживати цінність життя, задовольнятися нею», «переживати цінність життєвих проявів своєї особистості» [1, с. 73].

Особливо педагогічно значущою є характеристика цінності як світу «свободи, творчості, гри людських сил, автономії і незалежності від випадку, постійного духовного збагачення» [10, с. 36].

Отже, поняття «цінність» розглядається неоднозначно, зокрема в аспекті пріоритету предмета або явища для людини (соціальної групи), у ролі вищих життєвих принципів, ідеалів і норм поведінки,

на які орієнтується особистість і суспільство. Цінність не може існувати як без об'єкта (предмета), що належить до зовнішнього світу, так і без суб'єкта (особистості), оскільки саме в оцінці останнього явище виступає цінним або нецінним. Цінність реалізується через ставлення, у межах реального суб'єкт-об'єктного відношення; цінність безпосередньо пов'язана з діяльністю, що дозволяє орієнтуватися особистості в ціннісному полі, цінності багато в чому визначають поведінку людини і є її регулятором.

Аналіз педагогічних цінностей дозволяє виокремити такі: цінності-знання, ціннісні орієнтації, цінності-соціальні норми поведінки, цінності-професійний досвід, – які в комплексі становлять аксіологічні основи формування професійної компетентності майбутнього вчителя.

Інноваційну педагогічну діяльність розглядаємо як сукупність різних за цілями та характером видів робіт, що відповідають основним етапам розвитку інноваційних процесів та спрямовані на створення й унесення педагогом змін до власної системи роботи. Інноваційна діяльність – системний вид діяльності, спрямований на реалізацію нововведень на основі використання та впровадження нових наукових знань, ідей, підходів; трансформації відомих результатів наукових досліджень і практичних розробок у новий або вдосконалений продукт.

Розглянемо деякі практичні рекомендації щодо формування готовності майбутнього вчителя, сьогоденного студента педагогічного коледжу, до інноваційної педагогічної діяльності, розроблені викладачами Комунального закладу Львівської обласної ради «Бродівський педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича», які впродовж двох років працюють над розробкою зазначеної проблеми. Розроблені методичні рекомендації ґрунтуються на таких теоретичних положеннях:

1. Засвоєння цінностей-знань, інтегрованих у зміст професійної підготовки майбутнього вчителя. До них належать насамперед абсолютні вічні цінності, що є основою гуманістичних прагнень людини. Викладачам необхідно враховувати різні групи цінностей, що їх класифіковано в педагогічній аксіології, адже тільки тоді очікуваним результатом опанування змісту будуть сформовані знання про цінності, які опановуються під час вивчення природничо-наукових, гуманітарних дисциплін чи дисциплін професійної підготовки. На цьому етапі викладачам рекомендовано дати

можливість студентам отримати якомога більше знань про цінності, якими мають оперувати майбутні вчителі.

2. Формування ціннісних орієнтацій. Перехід цінностей у ціннісні орієнтації є свідченням об'єктивації особистості, адже саме ціннісні орієнтації детермінують відношення особи до навколишнього світу та самої себе. Тому викладачам рекомендовано на цьому етапі усвідомити, що ціннісна орієнтація є ядром мотиваційно-ціннісної сфери особистості, що характеризується єдністю процесів саморегуляції й усвідомленого саморозвитку. Важливо зрозуміти, що ціннісні орієнтації є також однією з важливих характеристик особистості, а їх розвиток – одним із завдань професійної підготовки майбутнього вчителя у педагогічному коледжі. За таких умов аксіологічний підхід розглядається в контексті задоволення професійних потреб майбутнього вчителя, усвідомлення ним загальнолюдських ідеалів і педагогічних цінностей. Аксіологічний аспект професійної підготовки вчителя означає формування у студентів сукупності специфічних педагогічних цінностей фахової діяльності через суб'єктивне сприйняття. Цінності педагогічної діяльності варто не лише викласти через зміст дисциплін психолого-педагогічної підготовки, а дати можливість студентам їх обговорити, оцінити, висловити власні думки й судження.

3. Усвідомлення майбутніми вчителями цінностей – норм правил поведінки (соціальних норм). На груповому рівні ціннісні орієнтації виявляються в прагненні до реалізації потреб у професійному і загальнокультурному розвитку, створенні можливостей неперервної освіти і самоосвіти. На індивідуальному рівні – у становленні особистості, здатної до свідомого саморозвитку, професійного самовдосконалення як суб'єкта природи, культури, творця самої себе. Учитель зі сформованою аксіологічною компетенцією є носієм і пропагандистом загальнолюдських цінностей. Залучаючись до аксіологічних практик під час навчання, майбутній учитель набуває знань про національні цінності, що їх становлять історичні реліквії, пам'ятні дати, традиції та фольклор, національні герої та видатні люди, архітектурні пам'ятники, державні (національні) символи тощо. Через постійне «спілкування-дію» людина стає суб'єктом культурно-історичного й освітнього простору, усвідомлює себе як представник певного етносу, громадянина країни, Європи, світу. Водночас у майбутнього вчителя формуються певні світоглядні орієнтири: національні цінності об'єднують людей, сприяють їх ідентифікації, викликають патріотичні почуття,

виховують толерантну, полікультурну особистість. Майбутній учитель стає носієм певних соціокультурних цінностей: особистісних цінностей людини, яка перебуває в постійному діалозі з собою, іншими людьми, національною культурою, культурами країн, мова яких вивчається; цінностей культури спілкування державною, рідною, іноземною мовами; цінностей культури особистості (правової, педагогічної, психологічної, екологічної, економічної, естетичної).

4. Набуття майбутнім учителем професійного досвіду, розвиток ціннісних орієнтацій щодо педагогічної діяльності. Цінності є основою формування й розвитку ціннісних орієнтацій людини, мотивують діяльність і поведінку. Для педагогічної аксіології ціннісні орієнтації є однією з важливих характеристик особистості, а їх розвиток – одним із завдань професійної підготовки майбутнього вчителя у педагогічному коледжі. За таких умов аксіологічний підхід варто розглядати в контексті задоволення професійних потреб майбутнього вчителя, усвідомлення ним загальнолюдських ідеалів і цінностей педагогічної діяльності, формування в нього аксіологічної культури, природа якої лежить у площині набутих людиною знань, умінь, навичок і досвіду (життєвого і професійного). Особистісні цінності майбутнього вчителя фокусуються на сформованій професійній компетентності як сукупності компетенцій, які зумовлюють успішність його професійної діяльності, його конкурентоспроможність і конкурентоздатність на сучасному ринку праці.

5. Спрямованість і результат професійної підготовки – сформована система цінностей і сформовані ціннісні орієнтації. Результатом професійної підготовки майбутнього вчителя є сформована професійна компетентність як цілісне, інтегративне, багаторівневе, особистісне новоутворення з аксіологічним компонентом, що відображає професійні та особистісні якості, визначає його здатність формувати особистісно-професійну «Я-концепцію», досягати власного акме, вершин професіоналізму та професійної майстерності. Показником її сформованості є цілісний світогляд, який дозволяє людині жити в гармонії з собою і зовнішнім світом, здатність ідентифікувати духовні цінності та ціннісні орієнтації педагога: на себе – самоутвердження («Я – справжній учитель»); на вихованця («Дитина – найбільша цінність»); на педагогічні технології; на результат власної педагогічної діяльності (розвиток особистості учня і саморозвиток учителя).

Висновки. Означені аксіологічні засади мають практичну спрямованість на професійну підготовку майбутнього вчителя у

педагогічному коледжі за умови, коли цілі, зміст, форми, методи, освітні технології мають аксіологічне підґрунтя. Цінності, визнані й опановані майбутнім учителем, стають невід'ємними складниками емоційно-чуттєвої сфери і суб'єктивно-особистісної педагогічної дії, виступають орієнтирами людської поведінки, складають основи формування готовності до інноваційної педагогічної діяльності та формування життєвих і професійних установок майбутніх учителів.

Подальші наукові пошуки мають бути спрямовані на дослідження результативності застосування педагогічних технологій щодо формування аксіологічних компонентів професійної компетентності майбутнього вчителя.

Список використаної літератури

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – Москва : Мысль, 1991. – 299 с.
2. Анисимов С. Ф. Введение в аксиологию : учебн. пособ. для изучающих философию / С. Ф. Анисимов. – Москва : Современные тетради, 2001. – 128 с.
3. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : Изд-во БГУ, 1976. – 176 с.
4. Ігнатюк О. Структура професійної готовності майбутніх педагогів до педагогічної діяльності / О. Ігнатюк, І. Яковенко // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної освіти : зб. наук. праць / [за ред. Л. Л. Товажнянського, О. Г. Романовського]. – 2007. – Вип. 15/16 (19/20). – С. 249-257.
5. Каган М. С. Философская теория ценностей / М. С. Каган. – Санкт-Петербург : ТОО ТК «Петрополис», 1997. – 205 с.
6. Матвієнко О. Психолого-педагогічні особливості формування ціннісних орієнтацій у майбутніх учителів / О. Матвієнко // Вісник Львівського університету : Сер. : Педагогічна. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – Вип. 21. – С. 34-39.
7. Онищук Л. Інноваційна стратегія реформування системи освіти в Україні / Л. Онищук // Професійна освіта: ціннісні орієнтації сучасності: [зб. наук. пр.]; за заг. ред. І. А. Зязюна; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. – Київ–Харків : НТУ ХП, 2009. – С. 101-109.
8. Слостенин В. А. Аксиологические основы педагогики / В. А. Слостенин // Педагогика : учеб. пособ. [для студ. пед. учеб. заведений] / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. – Москва : Школа-Пресс, 1998. – 512 с.
9. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – Москва : Политиздат, 1987. – 590 с.
10. Щуркова Н. Е. Практикум по педагогической технологи / Н. Е. Щуркова. – Москва : Пед. общество России, 1998. – 250 с.

Bohdana Bahai

THE FORMATION OF PREPAREDNESS FOR INNOVATIVE PEDAGOGICAL ACTIVITY OF FUTURE TEACHERS: AXIOLOGICAL PRINCIPLES

The axiological principles of formation of preparedness for innovative pedagogical activity of the future teachers in the conditions of pedagogical college educational environment have been analysed in the article. Values and value priorities in the structure of preparedness for innovative pedagogical activities have been considered.

Recommendations on formation of preparedness of the future teachers for innovative pedagogical activity, developed by teachers of Municipal Institution Lviv regional council «Brody Pedagogical College named after Markian Shashkevych» on the basis of collective research on formation of preparedness of the future teacher for innovative activity in the conditions of the educational environment, have been presented.

By analysing the works of famous teachers, it was proved that the result of the professional preparedness of a future teacher is a formed competency as a whole, integrative, multilevel personal formation with an axiological component, that reflects professional and personal qualities, defines its ability to form a personally-professional «I-conception», to reach the personal acme, the summits of proficiency. The indicator of its formation is the integral outlook, which helps people to live in harmony with themselves and the world, the ability to identify spiritual values and value priorities aimed at themselves, their students and the result of personal pedagogical activity.

It has been established, that axiological principles have a practical direction towards professional preparedness of future teachers at pedagogical college on the condition when aims, content, forms, methods and educational technologies have an axiological basis.

The values, recognized and mastered by future teachers, become integral components of an emotional and sensual sphere and subjective-personal pedagogical action, are the guidelines of human behaviour and create the basis of formation of preparedness for innovative pedagogical activity and the formation of life and professional targets of future teachers.

Keywords: *axiological approach, preparedness for innovative pedagogical activity, values, value priorities.*

References

1. Abulhanova-Slavskaya, K. A. (1991). Strategiya zhizni [Strategy of life]. Moscow: Myisl, 299.
2. Anisimov, S. F. (2001). Vvedenie v aksiologiyu [Introduction to axiology]. Moscow: Sovremennyye tetradi, 128.
3. Dyachenko, M. I., Kandyibovich, L. A. (1976). Psihologicheskie problemy gotovnosti k deyatel'nosti [Psychological problems of readiness for activity]. Minsk: Izdatel'stvo BGU, 176.
4. Ihnatiuk, O. A., Yakovenko, T. V. (2007). Struktura profesiinoi hotovnosti maibutnikh pedahohiv do pedahohichnoi diialnosti [The structure of professional

- readiness of future teachers for pedagogical activities]. Tovazhnianskyi, L. L., Romanovskiy, O. H. eds. Problemy ta perspektyvy formuvannya natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi osvity. Kharkiv: NTU «KhPI», 15-16 (19/20), 249–258.
5. Kagan, M. S. (1997). *Filosofskaya teoriya tsennostey* [Philosophical theory of values]. Sankt-Peterburg: LLP TC «Petropolis», 205.
 6. Matviienko, O. V. (2006). *Psykhologo-pedahohichni osoblyvosti formuvannya tsinnisnykh oriientsatsii u maibutnikh uchyteliv* [Psycho-pedagogical features of formation of valuable orientations of the future teachers], 21. Lviv: Lviv National Ivan Franko University, 34–39.
 7. Onyshchuk, L. A. (2009). *Innovatsiina stratehiia reformuvannya systemy osvity v Ukraini* [The innovative strategy to reform the education system in Ukraine]. Ziaziun I. A. ed. *Profesiina osvita: tsinnisni oriientsatsii suchasnosti*. Instytut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh APN Ukrainy. Kharkiv: NTU KhPI, 101–109.
 8. Slastenin, V. A. (1998). *Aksiologicheskie osnovyi pedagogiki* [Education foundations Axiological]. Slastenin, V. A., Isaev I. F., Mischenko, A. I., Shiyanov, E. N. *Pedagogika*. Moscow: Shkola-Press, 512.
 9. Frolov, I. T. ed. (1987) *Filosofskiy slovar* [Philosophical dictionary]. Moscow: Politizdat, 590.
 10. Schurkova, N. E. (1998) *Praktikum po pedagogicheskoy tehnologii* [Workshop on Pedagogical Technology]. Moscow: Pedagogicheskoe obshchestvo Rossii, 250.

Одержано 3.12.2016 р.